

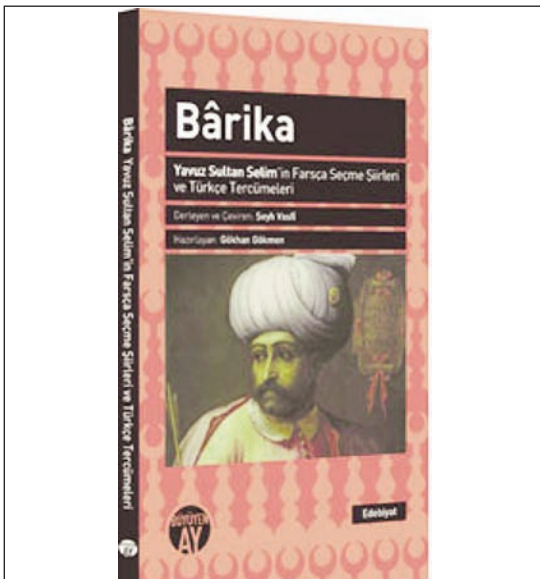

■ Fərid Hüseyn

Deyirlər, vəzifəli şəxslər, yüksək mövqə sahibləri, qılınclarının dalı-qabağı kəsən yaradıcı insanlar yazıda daha çox feilin əmr şəklindən istifadə edirlər. Çox vədə bunu özləri duymurlar, fikir vermirlər, ancaq kənar gözlər, mətnin, yazının sirlərinə, psixologiyasına dərinləndirən belə olanlar, hermenevtiklər belə məsələləri, məqamları gözdən keçirirlər. Əslində, burda o qədər qeyri-adi bir şey yoxdur, çünki vəzifə xarakterə təsir edən məsələdir, vəzifənin öhdəlikləri yüksək mövqə sahiblərinin həyatının ayrılmaz parçasıdır. Belə olan təqdirdə, vəzifənin psixoloji diktəsindən yaxanı gen tutmaq o qədər də asan iş kimi görünür. Yavuz Sultan Səlimin (1470-1520) şeirlərini oxuyarkən, şah misralarına, mənalı

Aşiqanəliyin amiranəliyi

Yavuz Sultan Səlimin şeirləri haqqında

bəndlərinə baxanda, qəfildən fərqiə vardım ki, onun sevgiliyə, özünə, ümumən real və qeyri-real çox nəsnəyə xitabları amiranədir, yüksək səslidir. O, sevgi qəzəllərində belə, aşiqanə tonla yox, amiranə tonla "danışır". Aşağıda onun qəzəllərindən bəzi misraları sərbəst tərcümədə təqdim edəcəyəm:

*Ey göz, ağlama, aya bənzəyən o gözəl üzlüyə bax.
Və ey könül, öldürülməkdən qorxma, o qara gözlərə bax.*

* * *

*Ey sevgili, bəsdir artıq naz elədin,
Çünki şahlar qəzəb və hikkədən sonra
bəzən mərhəmət göstərirlər.*

* * *

*Ey ay üzli gözəl, vüsal məslisində aşiqəndən xəbərsiz olma,
Görünür, kəm gözdən qorxub aşiqə bəzən baxırsan,
bəzənsə yox.*

* * *

*Ey qəm, bir an da olsa uzaq dayan, Səlimdən.
Gün gələr canımı öz əlimlə sənə təslim edərəm.*

* * *

*Səlim, bu dünyada eşqdən özge himayəçi axtarma.
Cahanı zəbt etmək üçün dil qılınıc bəsdir bizə.*

* * *

*Madam ki, həsrətin gücü təsir elədi sevgilimin bədəninə,
Ey hicran, məndən də bir iz qoyma bu aləmdə.*

* * *

*Ey göz! Bu gecə yatma, bütün yolları göz yaşınla sulayıb təmizlə,
Çünki səhər tezdən gözlər şahı şahəri seyrə çıxacaq.*

Həmin amiranəliyə Yavuz Sultan Səlimin tək misralarında da rast gəlmək olur:

Heç kəsin sözünü eşitmə, ancaq mənim sözümü eşit.

* * *

Ey iş görəni, işini gör ki, iş işdən keçməsin.

* * *

Mətni sırf həyatla birə-bir üzləşdirməyin tərəfdarı deyiləm, "söz başında olanda", hər halda ilahidən gələn təlqinlə iradə, düşüncə asudəliyi də olur, mətndə bu dünyanı birə-bir təkrarlamırsan, sənə verilən ağılla, fikirlə başqa, həm də yeni bir mətn dünyası yaranır.

Suriyanı, Misiri, İraqı fəth edən, 8 illik hakimiyyət dönəmində (1512-1520) ölkəsini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını çiçəkləndirən Yavuz Sultan Səlimin aşiqanə qəzəlləri çoxdur, özü də elə yalvarıcı, elə ağrılı, mümkün-süz eşq harayı ilə lələləb...

Orta əsrlərin beynimizdəki təsəvvürünə əsasən, sultanlar haqda bizdə belə bir fikir formalaşmış ki, onlar üçün çatılmaz arzu yox idi, barmaqlarını nəyə tuşlasaydılar o saatca hüzurlarında hazır olarmış. Bütün bu pərdəsiz, aydın düşüncələri ancaq bircə məntiq da-

* * *

*Səlim, eşqin əlindən sağ qalmınsansa təəccüb eləmə.
Çünki yaşamaq da, ölmək də mənim əlimdə deyil.*

* * *

*Saçına və üzünə o qədər heyranam ki,
Gecəni gündüzdən seçə bilmirəm.*

Sultan Səlimin həyatı və dövrü ilə tanış olanda bu misralar adama o qədər də inandırıcı gəlmir, deməli, janr öz dövründə bir norma imiş və nə yazsan, gərək o ülgüyə əməl edəydin, etalona sığaydın. Ancaq başqa bir yöndən də baxmaq olur məsələyə, bəlkə, kim bilir, Sultan Səlimin belə sızıltılı, göynəkli bir eşqi varmı... Sultan Səlimi də məhz divan ədəbiyyatında daha çox özünə çəkən aşiqanə qəzəllərmiş, belə olmasaydı, daha çox orda öz gücünü göstərmək amalını uca tutmazdı:

*Mən nə vaxt eşqin atəşiyə ölsəm,
Eşqimin yarasının pambığı kafənimə artıqlamasıyla bəsdir.*

* * *

*İki dünyanın səadətini hamı arzulayır,
Ancaq Səlim üçün hər iki cahən dar gəlir.*

* * *

*Ayrıliqla yaşamaq çətindi,
Ancaq şükürlər olsun ki, eşqin qəmiylə ölmək asan oldu.*

* * *

*Zaman-zaman vəfa göstərisən,
Ancaq vəfa göstərəndə də məqsədin cəfa verməkdir.*

* * *

*Dərdinə həmdəm olmayan adama,
Nə ürək yanğısı əsər edər, nə də saz iniltisi.*

* * *

*Hansı tərəfdən qulağına səs gəlsə,
Darıxanların dilində sənəin dərini zikr etməkdən
başqa bir söz yoxdur.*

* * *

*Ürəyimdə nə qədər sirr var,
Ancaq deməyə bircə sırdaşım varmı heç?*

* * *

*Necə oldu ki, məni öldürmək qərarından əl çəkədin?
Olmaya kirpiyinə və qaşına zəhmət vermək istəmədin?*

Sultan Səlimin hakimiyyəti illərində qanqada əvvəlki illərdən dəfələrlə çox olub... Onun əlində qələmlə yanaşı, qılınca da daim hazır idi. Gündəlik yaşam tərzi, döyüş barədə fikirləri, düşməni əzmək məramları onun şeirlərinə də sirayət edib. O hətta aşiqanə qəzəllərində də, beynindəki sətir düşüncələrdən azad ola bilmir, hətta şeir qədər lətif, söz qədər incə bir mövcudat da onun əlindən (beynindən, qəlbimdən) qılınıcını ala bilməyib. Onun qılınıcının qanı, zəhminin ağırlığı şeirlərinə də köçüb. Əbəs yerə demirlər ki, hər kəs düşüncələrindən ibarətdir, axı sinədəki həssaslığı, beynindəki düşüncələri, niyyətləri gizli saxlamaq olmur. Hər kəs, eləcə də hər yaradıcı adam həm də gündəlik düşüncələrinin cəmidir: Yeni sən gün boyunca nələri düşüncəyə, hansı əməllərin icraçısı olur, hansı nəticələrə can atırsan...

(Əvvəli səhifə 16-da)

Yavuz Sultan Səlimin qəzəllərindəki döyüş, düşmən, cəng və sair haqqındakı düşüncələrinə baxaq:

*Yar səfərə çıxanda bütün əsgərləri xəbərdar etmək üçün,
Hər iniltim döyüşə hazır olmaq üçün çalınan hərbi musiqidi.*

* * *

*Səlim bu gün eşq ordusunun padşahıdır,
Ona görə də nə bir xandan, nə də xaqanda asılıdır.*

* * *

*Mülk taxtasında dövlət şahmatı oynadığıma görə
Əsgərimin zəkəsindən və hücumundan mat oldu
Hindistan sultanı.*

* * *

*Mən düşməne zəhmlə baxanda
Qorxusundan tərledi və saçının hər telindən
Ceyhun çayı axmağa başladı.*

* * *

Aşıqanəliyin amiranəliyi

Yavuz Sultan Səlimin şeirləri haqqında

*Səhər qılıncımı qınında çıxardanda
Küfr zülmətini günəş kimi yox edərem dünyadan.*

* * *

*Düşmən əsgəri bir dağdan o birinə qədər olsa da
Əsla döyüş meydanında üzümü geri çevirmərəm.*

* * *

*İddialı düşmən döyüş meydanında üz-üzə gəlsə,
Qəhrəmanlığın ancaq söz güləşdirməkdən ibarət
olmadığını görər.*

* * *

Məcnunun bəxti heç gətirməyib. Hər sarıdan Məcnun yaman şanssız, bəxtidönük olub. Yaşadığı dövrdə aşıqlıq qəbul edilməyib, hətta adını belə dəyişiblər onun eşqini anlamayanlar. Sonra ömrü əsərlərə köçüb və "Leyli və Məcnun" əsərlərində hər dəfə ayrılıq möhnətinin əlinə təzədən yaxasını verib. Hər dəfə Məcnun bir də ayrılıb, bir də çata bilməyib eşqinə, bir də qanayıb ürəyi. Axırda da nəsil-nəsil şairlər, sevenslər iddia edəblər ki, onlar Məcnundan daha artıq aşıqdirlər, daha çox vüsal mərtəbəsinə layiqdirlər. Məcnundan daha artıq sevməklə bağlı Füzulidən saysız-hesabsız misallar çəkmək olar, Şərq ədəbiyyatının ayrı-ayrı ustadlarından da. Məcnundan çox sevdiyini iddia edənlər öz dövrünü daha çətin, önündəki eşq dağını daha aşılmaz göstərməyə çalışıb. Eləcə də Yavuz Sultan Səlim:

*Fərhadla Məcnunun yası üçün, Ey Səlim,
Sənin feryadın kifayətdir.*

* * *

*Məcnuna oxşayan aşıqlər nə qədər çox olublarsa da,
Mənə bənzər bir aşıq olmayıb dünyada.*

* * *

*Eşq, rişxənd çöllərində gördüyün qum fırtınası,
Yırtıq-yamaq geymiş rəqqas kimi təsvir edər
Məcnunun görünüşünü.*

* * *

*Məcnuna bənzəyən aşıqlər çoxdur dünyada,
Ancaq Səlim kimi sevens bir də yaransa, hamı təəccüb edər.*

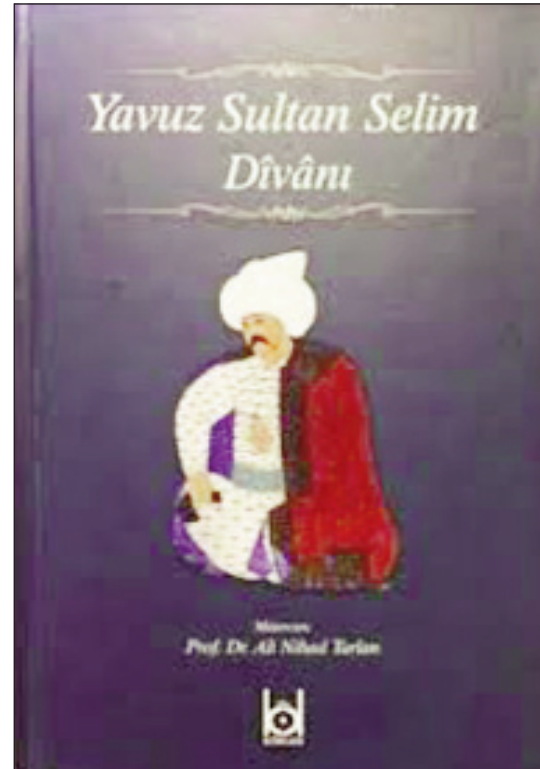
* * *

Danışdıqca sirlər çözüür, yazdıqca da... Yazdıqca "aləmdə rüsvay olmaq" daha da qaçılmaz olur. Düşüncələri, fikirləri sətirlərin altına yerləşdirmək, orda onlara əbədi sığınacaq verməmək namümkündür. Çünki haçansa o fikirlər sözlərin altından çıxır, görükən olur, hamıya aydınlaşır. Sultan Səlim 8 illik hakimiyyət dönəmində, deyilənə görə, 80 illik səltənət uğurları sığdıran bir şah idi. Onun saysız qələbələri, müsəlman dünyasını ilk dəfə bir bayraq altında birləşdirmək gücü, Mısırda möhtəşəm qələbəsi hər halda böyük tarixin ayrılmaz bir hissəsidir. Daim qələbələrə söykənən o cür sultanlar üçün müharibələr də eyş-işrət qədər şövqverici, cazibəli olub, onlar fəthlərdən, işğallardan zövq alırlar, ləzzət aparırlar. Çünki sonradan çoxları bilib ki, onlar hər şeyə qalibdirlər, bircə nəfslərindən başqa. Nəfs isə bircə zamanda mövcuddur: İNDİDƏ. Nəfs ancaq indi var, ona görə də təhrikedicidir. Bu saat, indi nəfs dikte edir deyər, ondan qaçmaq, yaxa qurtarmaq da müşkülün müşkülüdür, hər oğulun işi deyil. Əbədiyyətin qalibləri belə BİR ANA məğlub olublar. Sultan Səlimin təkmisralarının birində məhz anın, nəfsin barizliyi diqqət çəkir:

Xoş keçən hər an, Həzrəti Nuhun ömründən qiymətlidir.

* * *

Klassik Şərq ədəbiyyatında "Hökmdarlara nəsihət" adı ilə məşhurlaşan əsərlər var ki, onları oxuduqca, şairlərdəki cəsarət adamı heyran qoyur... Hardan idi onlarda bu qədər cəsarət, bu boyda ürək ki, hökmdarlara ağıl öyrədirdilər, məsləhət verirdilər? Ünvanladığım sual, əslində, bu günün düşüncəsini ifadə edir, o zamanlardan baxanda isə adi və hamıya aşkar həqiqətdir. Orta əsrlərdə bu cür əsərlər yazmaq adı hal idi, şairlərə olan sevgi, onların ağıllarına, dərin zəkalarına olan ehtiram sövq edirdi ki, şahlara öyüd, məsləhət versinlər... Və yazılan əsərlərin içərisində

öyüdlərdən başqa bir arzu nidası da boylanırdı... Həmin arzu şahda olmalı olan sifətlər idi... Yəni şahın məxsus insani keyfiyyətlər, üstünlüklər, fiziki güc...

Hökmdarlara aid əsərlərdən biri də Sədinin "Nəsihəti-mülk" əsəridir. Orda hökmdara dönə-dönə deyilən nəsihətlərdən biri də "Özündən əvvəlki şahların tarixini öyrən" nəsihətidir. Bu nəsihət iki baxışdan hökmdara xeyr verirdi, birincisi, şah oxuduqca həmin şahın gözəl əxlaqından ibrət dərsi götürür, ikincisi isə dünyanın necə dəyişdiyini, şahlığın əbədi olmamasını anlayırdı... Fanilik hissəsinin təlqinini orta əsrlərdə bəlkə də, zamana münasibətin əsasını təşkil edirdi. Sürət əsərində isə fanilik hissini zamanı duymamaq, hiss etməmək əvəz edib... Hökmdarlara faniliyi duyuran "Nəsihətnamə"lər çox idi... Və Sultan Yavuz Səlim də onların bir çoxu ilə tanış idi... Və onun şeirlərində də məhz həmin faniliyin, ötüriliyin izlərini görmək, duymaq çətin deyil. Maraqlısı odur ki, o, həmin əsərləri sanki özü üçün yazıb, sanki özü özünə öyüd vermiş...

Sədinin əsərində başqa bir nəsihət də diqqət çəkir, Şaha xitabən yazır ki, zülm eləyənləri cəzalandır ki, zalımlar cəsarətlənməsin. Sultan Səlim də belə olub, o cəzalandırmaq məsələlərində bu günün işini sabaha qoymazmış.

Orta əsrdə dinin hakim olduğu, düşüncələri zəbt etdiyi bir vaxtda "Axirət rüsvayçılığı" məsələsi də qabarıq idi. Belə ki, şahlar gerek elə yaşayaydılar ki, Allahın hüzurunda - qiyamət günü rüsvay olmayaydılar. Dini düşüncə bunu tələb edirdi, ona görə də bəzi hökmdarlar bu məqamı da gözardı etmədilər. "Allahdan bu gün qorx ki, sabah qorxmağa ehtiyac qalmasın" təlqini çox ürəklərə yer tapmışdı. Sultan Səlimin döyüş, gərdiş, dövrən barədə şeirləri isə özünə yazdığı nəsihətnamələr idi. Görəsən, öz dediyini eşidə bildimi, hökmdar?

29 iyul 2017

WWW.KASPI.AZ

KLASSİK ƏDƏBİYYAT

17